

საპროგნოზო მაჩვენებლებიდან გამომდინარე. საკმარისი საპროცენტო მარჟის გაანგარიშება აუცილებელია ბანკის მომავალი სტრატეგიული დაგეგმვისა და მიმდინარე პორტფელების ფორმირებისათვის.

საკმარისი საპროცენტო მარჟის, რესურსების რეალური ფასისა და ინფლაციის გათვალისწინებით ფორმირდება კომერციული ბანკის **საპროცენტო მარჟის მინიმალური, ანუ საორიენტაციო დონე**. ესაა მაჩვენებელი, რომლის უზრუნველყოფა აუცილებელია აქციონერებისათვის დამაკმაყოფილებელი რენტაბელობის დონისა და წმინდა მოგების მისაღებად. საპროცენტო მარჟის საკმარისობის კოეფიციენტი, ასევე მისი მინიმალური (საორიენტაციო) აუცილებელი დონე შეიძლება გამოითვლებოდეს როგორც მთლიანად ბანკის, ისე მისი ცალკეული ოპერაციებისა და მიმართულებების მიხედვით. აქტიური ოპერაციების ცალკეული სახეობების მიხედვით აღნიშნული მაჩვენებლების ფაქტობრივი და საპროგნოზო დონეების შედარება საშუალებას იძლევა, შეფასებულ იქნეს ბანკის ბიზნესმიმართულებების, საქმიანობის ცალკეული სახეობების რეალური რენტაბელობა და შემოსავლიანობა.

13.5. საპროცენტო განაკვეთის სახეობები და დარიცხვის მეთოდები

საპროცენტო განაკვეთი კრედიტზე შეფარდებითი სიდიდეა, რომელიც გამოხატავს მსესხებლის მიერ კრედიტორისადმი დასაბრუნებელი კრედიტის ფასს. როგორც წესი, პრაქტიკაში მიღებულია წლიური საპროცენტო განაკვეთების გამოყენება. საპროცენტო განაკვეთი, ანუ კრედიტის ფასი, კაცობრიობის ერთ-ერთი ყველაზე ძველი და საინტერესო გამოგონებაა. იგი გაჩნდა საკრედიტო ურთიერთობების წარმოშობისთანავე, ჯერ კიდევ ნატურალური მეურნეობის დროს, მაგალითად, ერთი გლეხი მარცვლეულის სესხების სანაცვლოდ უკან აბრუნებდა უფრო მეტ მარცვლეულს. ეს „მეტი“ მარცვლეული იყო სწორედ ამ სესხის ფასი.

საბანკო სისტემაში გამოყენებული საპროცენტო განაკვეთები მეტად მრავალფეროვანია და მათი კლასიფიკაცია სხვადასხვა ნიშნით შეიძლება. გამოყენების მიზნიდან გამომდინარე, საპროცენტო განაკვეთები შეიძლება სამ სახეობად დავაჯგუფოთ:

- **საბანკო საქმიანობის რეგულირებისათვის განკუთვნილი პროცენტები**, რომლებშიც, როგორც წესი, შედის ცენტრალური ბანკების რეფინანსირების, სააღრიცხვო, მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნებისა და სხვა საპროცენტო განაკვეთები;
- **სააუქციონო საბანკო საპროცენტო განაკვეთებს** მიეკუთვნება დეპოზიტებისა და კრედიტების განაკვეთები, რომელთა დადგენა ხდება ბანკთაშორის აუქციონებზე ვაჭრობის გზით;
- **საბანკო საპროცენტო განაკვეთები**, რომელთაც მიეკუთვნება ბანკების მიერ უშუალოდ კლიენტებთან ურთიერთობის დროს დადგენილი პროცენტები დეპოზიტებსა და კრედიტებზე.

საპროცენტო განაკვეთი რთული აგრეგატია, რომლის ფორმირება ხდება როგორც ფინანსურ, ისე საქონლისა და მომსახურების ბაზრებზე. ინფლაციას, უფრო სწორად კი – ინფლაციურ მოლოდინს, მეტად მნიშვნელოვანი კორექტირება შეაქვს კრედიტის ფასში, მით უმეტეს, თუ იგი გრძელვადიანია. საპროცენტო განაკვეთის ოდენობაზე ასევე გავლენას ახდენს უცხოური და ეროვნული ვალუტების გაცვლითი კურსების დინამიკა და სავალუტო ბაზრის მოსალოდნელი ცვლილებები. ამ ფაქტორების გათვალისწინებით, საპროცენტო განაკვეთები ორი სახეობის გვაქვს: **ნომინალური, ანუ საბაზრო და რეალური საპროცენტო განაკვეთები**. მათი ურთიერთკავშირი კარგადაა გამოხატული შემდეგ ფორმულაში:

$$P_{\text{ნომ}} = P_{\text{რეალ}} + I \quad (13.1)$$

სადაც:

$P_{\text{ნომ}}$ – ნომინალური, ანუ საბაზრო საპროცენტო განაკვეთია;

$P_{\text{რეალ}}$ – რეალური საპროცენტო განაკვეთია;

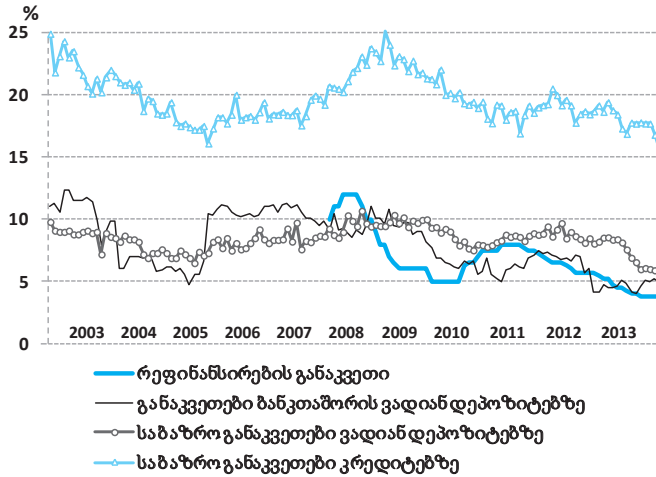
I – ინფლაციის მოსალოდნელი ტემპია.

ცხადია, იმ შემთხვევაში, როცა ინფლაციის საპროგნოზო მაჩვენებელი ნულის ტოლია, რეალური და ნომინალური საპროცენტო განაკვეთები ერთმანეთს უდრის. რეალურ ცხოვრებაში, როცა ფასები უცვლელია, ნომინალური და რეალური საპროცენტო განაკვეთები ერთმანეთის ტოლია, მაგრამ, როგორც წესი, ეს იშვიათი შემთხვევაა და თანაც ხანმოკლე პერიოდით.

როგორც ვთქვით, საპროცენტო განაკვეთის სიდიდეზე უამრავი ფაქტორი ახდენს გავლენას. აღნიშნული განაპირობებს იმას, რომ საპროცენტო განაკვეთები, ანუ ფასები რესურსებზე, გამუდმებით იცვლება. ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილებაზე რეაგირების ხარისხის მიხედვით განასხვავებენ საპროცენტო განაკვეთების ორ სახეობას:

- **ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთი** დგინდება, როგორც წესი, მოკლევადიან რესურსებზე და აღარ ექვემდებარება გადასინჯვას რესურსებით სარგებლობის მთელი პერიოდის განმავლობაში. რა თქმა უნდა, ბაზარზე რესურსების გაიაფების შემთხვევაში მსესხებელი განიცდის ზარალს. ანალოგიურ შემთხვევაში ვარდება კრედიტორი, თუკი ბაზარზე მოხდება რესურსების გაძვირება, ანუ იზრდება საპროცენტო განაკვეთები;
- **მცურავი საპროცენტო განაკვეთი** – ესაა განაკვეთი, რომელიც შედგება ორი ნაწილისაგან. პირველი მათგანი ფიქსირებული ნაწილია, რომელიც უცვლელია რესურსებით სარგებლობის მთელი პერიოდის განმავლობაში. ფიქსირებული ნაწილის სიდიდე დამოკიდებულია გარიგების პირობებსა და მასთან დაკავშირებული რისკების ხარისხზე. რაც შეეხება მეორე ნაწილს, იგი იცვლება საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილებასთან ერთად. მის საფუძვლად, როგორც წესი, გამოიყენება საკრედიტო რესურსების ბანკთაშორისი განაკვეთები (ეს შეიძლება იყოს ცენტრალური ბანკის რეფინანსირების განაკვეთი, LIBOR და ა.შ.).

ქვემოთ მოცემულია მაჩვენებლები, რომლებიც წარმოაჩენს მჭიდრო კავშირს საბანკო საპროცენტო განაკვეთებს შორის (ნახ. №13.2.):

ნახ. №13.2. საბანკო საპროცენტო განაკვეთების დინამიკა საქართველოში

მარტივად თუ ვიტყვით, გადაცემულ რესურსზე პროცენტის დარიცხვა – ესაა მსესხებლის მხრიდან აღებული ვალდებულებების ზრდა კრედიტორის მიმართ დროთა განმავლობაში. საბანკო პრაქტიკაში მიღებულია პროცენტების დარიცხვის სხვადასხვა მეთოდი. ყველაზე მარტივი კლასიფიკაციით განასხვავებენ მარტივ და რთულ პროცენტებს:

მარტივი პროცენტი გამოიყენება, როგორ წესი, მოკლევადიანი ინვესტირებისას, როცა პერიოდულად, მაგალითად, თვეში ერთხელ, ხდება პროცენტის დარიცხვა თავდაპირველ ინვესტირებულ თანხაზე, იმ დროს, როცა ინვესტირებული თანხა (პროცენტის დარიცხვის ბაზა) უცვლელი რჩება:

$$X_1 = X \left(1 + \frac{T}{365} P \right) \quad (13.2)$$

სადაც:

X_1 – კრედიტორის მიერ T პერიოდის გასვლის შემდეგ მიღებული სარგებლის თანხაა;

X – გადაცემული რესურსის საწყისი თანხაა;

T – დღეების რაოდენობაა, რომლის განმავლობაშიც ხდება პროცენტის დარიცხვა;

P – წლიური საპროცენტო განაკვეთია (შემოსავლიანობის ნორმა).

რთული პროცენტის დარიცხვა ხორციელდება იმ შემთხვევაში, როცა დარიცხული პროცენტის თანხას კრედიტორი არ იღებს ხელშეკრულების ვადის გასვლამდე და პერიოდულად (მაგალითად, ყოველწლიურად) ზრდის ვალის ძირითად თანხას, ანუ ყოველი დარიცხვის შემდეგ პროცენტის თანხა ემატება ძირითად თანხას და მათი ჯამი ხდება „ახალი“ ძირითადი თანხა უკვე შემდეგი

დარიცხვისათვის. ამ მეთოდს ზოგჯერ „პროცენტის პროცენტსაც“ უწოდებენ. აღნიშნული პრაქტიკა გამოიყენება საშუალო და გრძელვადიანი ოპერაციების დროს.

$$X_1 = X(1+P)^T - X \quad (13.3)$$

სადაც:

X_1 – კრედიტორის მიერ t პერიოდის გასვლის შემდეგ მიღებული სარგებლის თანხაა;

X – გადაცემული რესურსის საწყისი თანხაა;

T – წლების რაოდენობა, რომლის განმავლობაშიც ხდება პროცენტის დარიცხვა;

P – წლიური საპროცენტო განაკვეთი (შემოსავლიანობის ნორმა).

აღნიშნული ფორმულა გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა წლიური საპროცენტო განაკვეთი რჩება უცვლელი დარიცხვის მთელი პერიოდის განმავლობაში.

დაბოლოს, უნდა შევჩერდეთ პრაქტიკაში გავრცელებულ პროცენტის დაფარვის ორ ძირითად სქემაზე, როგორებიცაა: ჩვეულებრივი, ანუ დიფერენცირებული და ანუიტეტური გადახდები. ჩვეულებრივი (დიფერენცირებული) გადახდების დროს კრედიტის ძირითადი თანხა თანაბარი მოცულობით იფარება, ხოლო პროცენტის თანხა იანგარიშება იმ დროს არსებული ძირითადი თანხის დავალიანებიდან (დარჩენილი ძირითადი თანხიდან). ბუნებრივია, პროცენტის თანხა ძირითადი თანხის ყოველი დაფარვის შემდეგ სულ უფრო მცირდება.

რაც შეეხება ანუიტეტს, ეკონომისტებისათვის მისი სამი მნიშვნელობაა ცნობილი: ანუიტეტი, როგორც: ა) სახელმწიფო ვალის ერთ-ერთი სახეობა, ბ) სადაზღვევო კომპანიასთან შეთანხმების ფორმა და გ) დავალიანების თანაბარი დაფარვა. ამ შემთხვევაში სწორედ ანუიტეტის მესამე სახეობაა ჩვენთვის საინტერესო. თუკი ჩვეულებრივი (დიფერენცირებული) დაფარვების დროს საწყის პერიოდში გადახდების მოცულობა მაქსიმალურია და შემდეგ იკლებს ძირითადი ვალის შემცირებასთან ერთად, ანუიტეტის დროს დაფარვების სრული მოცულობა (ძირითადი ვალი + პროცენტი) არის მუდმივი. ანუიტეტის დროს პირველ თვეებში დასაფარავი ძირითადი თანხის წილი მთლიან გადახდებში მინიმალურია, რომელიც შემდეგ თანდათან იზრდება გადასახდელი პროცენტის წილის შემცირებასთან ერთად. ანუიტეტის ფინანსური არსი ისაა, რომ კრედიტის ძირითადი თანხის დაფარვის ვადა გადაინევა უფრო ხანგრძლივი ვადით.

მთავარი მიზეზი, რის გამოც არჩევანის შემთხვევაში მსესხებლებმა შეიძლება უპირატესობა მიანიჭონ ანუიტეტით დაფარვებს, არის ის, რომ დაფარვების სრული მოცულობა პირველ თვეებში უფრო ნაკლებია, ვიდრე ეს იქნებოდა დიფერენცირებული დაფარვების შემთხვევაში. ანუიტეტის სქემის ნახალისება ხშირად ბანკების მხრიდან ხდება, ვინაიდან ამ დროს გაადვილებულია მსესხებლის ბიუჯეტის დაგეგმვა, დაფარვების სრული მოცულობის უცვლელობის გამო.

ქვემოთ მოცემულია ერთი და იმავე კრედიტის დაფარვის გრაფიკი ორი შესაძლო გადახდის სქემის შემთხვევაში (ცხრ. №13.1.). ჩვენს მაგალითში სეს-

ხი შეადგენს 10 000 პირობით ერთეულს, არის 2-წლიანი (24-თვიანი) ყოველ-თვიური დაფარვებით და წლიური 20%-ით. როგორც მაგალითიდან ვხედავთ, მსესხებელმა შეიძლება აირჩიოს დაფარვის ანუიტეტური სქემა იმ პოზიციიდან გამომდინარე, რომ მისი შემოსავლები არ იყოს საკმარისი პირველ თვეებში კრედიტის მომსახურებისათვის (დაფარვისათვის): პირველ შემთხვევაში ესაა 583.33, ხოლო მეორე შემთხვევაში – 508.96 პირობითი ერთეული.

ცხრ. №13.1. კრედიტის დაფარვის სქემები

თვე	ჩვეულებრივი			ანუიტეტი		
	სულ	ძირი	%	სულ	ძირი	%
1	583.33	416.67	166.67	508.96	342.28	166.67
2	576.39	416.67	159.72	508.96	348.00	160.96
3	569.44	416.67	152.78	508.96	353.80	155.16
4	562.50	416.67	145.83	508.96	359.69	149.27
5	555.56	416.67	138.89	508.96	365.69	143.27
6	548.61	416.67	131.94	508.96	371.78	137.18
7	541.67	416.67	125.00	508.96	377.98	130.98
8	534.72	416.67	118.06	508.96	384.28	124.68
9	527.78	416.67	111.11	508.96	390.68	118.27
10	520.83	416.67	104.17	508.96	397.19	111.76
11	513.89	416.67	97.22	508.96	403.81	105.14
12	506.94	416.67	90.28	508.96	410.54	98.41
13	500.00	416.67	83.33	508.96	417.39	91.57
14	493.06	416.67	76.39	508.96	424.34	84.61
15	486.11	416.67	69.44	508.96	431.42	77.54
16	479.17	416.67	62.50	508.96	438.61	70.35
17	472.22	416.67	55.56	508.96	445.92	63.04
18	465.28	416.67	48.61	508.96	453.35	55.61
19	458.33	416.67	41.67	508.96	460.90	48.05
20	451.39	416.67	34.72	508.96	468.59	40.37
21	444.44	416.67	27.78	508.96	476.40	32.56
22	437.50	416.67	20.83	508.96	484.34	24.62
23	430.56	416.67	13.89	508.96	492.41	16.55
24	423.61	416.67	6.94	508.96	500.61	8.34
	12,083.33	10,000.00	2,083.33	12,215.33	10,000.00	2,215.00

ასეთი პრინციპის გამო, ანუიტეტის სქემა მსესხებელს უძვირებს კრედიტს. ჩვენს მაგალითში სხვაობა 131.67 პირობითი ერთეულია (2,215.00-2,083.33). აღნიშნული გაძვირება მით უფრო თვალსაჩინოა, რაც მეტია კრედიტის ვადა: ჩვენს მაგალითში 5-წლიანი კრედიტის შემთხვევა უკვე 813.02 პირობითი ერთეულის სხვაობას მოგვცემდა.

სწორედ ამიტომ, მსესხებლისათვის ანუიტეტის უპირატესობა თვალსაჩინოა შედარებით მოკლევადიანი, 2-3 წლამდე კრედიტების დროს. თუმცა, გამომდინარე იქიდან, რომ ანუიტეტის სქემა ფართოდ გამოიყენება იპოთეკური კრედიტებისას, რომლებიც, თავის მხრივ, მეტწილად გრძელვადიანია, იგი უფრო ბანკებისათვისაა ხელსაყრელი.